

ZBIGNIEW JASIEWICZ
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet im. A. Mickiewicza
Poznań

KILKA UWAG O PRZESZŁOŚCI I TERAŹNIEJSZOŚCI ETNOLOGII POLSKIEJ. W STULECIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO

Zachęty do rozważań dostarcza nie tylko 100-lecie Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, kierujące uwagę ku przeszłości, ale również obecna sytuacja etnologii polskiej. Przemiany polityczne i społeczne w Polsce, a przede wszystkim upadek komunistycznego państwa, otworzył szersze niż dotąd możliwości kontaktowania się z nauką światową i uczestniczenia w rozwoju tej nauki. W ostatnich latach zwiększył się znacznie zakres autonomii środowisk naukowych i możliwości decydowania o kierunkach rozwoju nauk w kraju. Pojawia się też pytanie jak postępować z wytworzonymi w przeszłości, w odrębnych warunkach nie tylko ostatnich dziesięcioleci, specyficznymi cechami etnologii polskiej. Co zachować z rodzimej tradycji naukowej i jak wykorzystać zdobyte unikatowe doświadczenia, a z drugiej strony w jaki sposób zmienić te cechy, które tworzą bariery utrudniające wymianę poglądów i współpracę z badaczami z innych krajów i z nauką światową?

W krótkim artykule pragnę jedynie zasygnalizować uznane przeze mnie za ważne sprawy dotyczące naszej gałęzi nauki. Spróbuję jednocześnie odpowiedzieć na pytania:

1. Czym była i jest etnologia polska jako jedna z etnologii „narodowych”?
2. Jakie znaczenie ma obecnie historia polskich nauk etnologicznych i studia nad tą historią?
3. Jakie są ukształtowane przez historię cechy polskiej etnologii i jakie wynikają z nich konsekwencje dla naszych prac dzisiaj?
4. Na czym polegały zmiany w etnologii polskiej?
5. Jaki jest obecnie stan etnologii polskiej, lub – lepiej – nauk etnologicznych w Polsce? Czy są one pewną całością czy też niespójną konfiguracją kierunków zainteresowań i zbiorem w różny sposób pracujących badaczy?

Określenie etnologia „narodowa” rozumiane jest przeze mnie jako zespół ludzi i ich działań: poznawczych, organizacyjnych i aplikacyjnych osadzonych

w ramach narodu – wspólnoty historycznej, kulturowej i politycznej. Znana jest wyjątkowa wrażliwość etnologii – jako dyscypliny naukowej – na warunki, w których się rozwija. Warunki te tworzyło dla etnologii polskiej położenie geograficzne i historia Polski oraz wynikające z nich jej cechy: kraju i narodu usytuowanego w Europie Środkowej, przez długi czas głównie rolniczego, o specyficznej w przeszłości strukturze społecznej z liczną grupą szlachty, podlegającego wpływom Wschodu, ale jednocześnie o silnych związkach z kulturą Europy Zachodniej, zapoczątkowanych przede wszystkim przyjęciem katolicyzmu, przez długi okres wieloetnicznego, a po roku 1945 w zasadzie monoetnicznego, narodu pozbawionego na skutek zaborów i najazdu nazistowskiego własnego państwa, uzależnionego w wyniku II wojny światowej i umowy w Jałcie od Związku Radzieckiego. Dla etnologii polskiej, jako jednej z etnologii narodowych, ważne były wszystkie z wymienionych tu, a także inne jeszcze okoliczności. Jedną z najważniejszych był jednak brak, przez długi czas, własnego państwa i w związku z tym brak poparcia dla nauki ze strony instytucji tego państwa. Paradoksalnie, brak tych instytucji, rekompensowany jedynie w części przez instytucje o charakterze społecznym, i inne jeszcze przyczyny w okresie zaborów w XIX i na początku XX wieku sprawiły, że etnologia polska rozwijała się w tym czasie w ścisłych kontaktach z nauką w innych krajach. Wielu naukowców pracowało w ramach instytucji naukowych poza krajem lub utrzymywało z nimi kontakty (Sokolewicz, 1973, s. 172 i n.): wydano wiele dzieł ze światowej literatury etnologicznej i antropologicznej, przetłumaczonych na język polski, i to w krótkim czasie po ukazaniu się pierwodruku. Sytuacja największej izolacji nastąpiła w okresie po II wojnie światowej, kiedy to na skutek przyczyn politycznych i ideologicznych, także w wyniku działania mechanizmów samoobrony, etnologia polska, podobnie jak cała nauka, przede wszystkim jednak humanistyka, zamknięta została na jakiś czas w granicach jednego państwa. Charakter polskiej etnologii kształtowany był ponadto, podobnie jak etnologii gdzie indziej, przez wpływ wybitnych uczonych – wielkich mistrzów, dostrzeżony w analizach rozwoju etnologii i antropologii kulturowej na świecie. Autorytet luminarzy nauki światowej występował w ramach etnologii polskiej z poważną rolą wybitnych uczonych pracujących w kraju: autorów znanych prac oraz inicjatorów badań i kierowników instytucji naukowych, grupujących wokół siebie zespoły współpracowników i uczniów. Warunki uprawiania nauki na ziemiach polskich, a także wyraźne zamykanie się europejskich etnologii narodowych, szczególnie tych skoncentrowanych na studiach nad kulturą własnego ludu, w granicach jednego państwa i jednej grupy narodowej, sprawiły, że tylko nieliczni spośród etnologów polskich uzyskali możliwości oddziaływania wykraczające poza ramy nauki polskiej.

Historia etnologii polskiej wskazuje na zmieniające się relacje między nią a nauką w innych krajach i w skali świata. Dlatego też nie można przedstawiać

etnologii narodowych jako samych dla siebie i jednorodnych wewnątrznie, różnych natomiast kategoryalnie i izolowanych jedna od drugiej. Wręcz przeciwnie, posługiwanie się koncepcją etnologii „narodowych” zakłada nie tylko odrębności, niekiedy bardzo poważne, ale również przyjęcie wzajemnego oddziaływania tych etnologii i istnienia szerszej etnologii i antropologii kulturowej, europejskiej i światowej. To właśnie w ramach rozważań nad relacjami między etnologami narodowymi, a etnologią lub antropologią w skali kontynentu lub świata, dostrzeżono niekompletność koncepcji „centrum-peryferie”, absolutyzującej twórcze cechy jednych i bezpłodność naukową innych regionów i grup ludzi (*International...*, 1991, s. XXI).

Posiadanie przez etnologię polską statusu etnologii narodowej, uzyskanego już dawno, bo w II połowie XIX wieku, wymaga wysiłku, aby ten status rozwinąć. Potrzebne są dalsze prace pozwalające spojrzeć na etnologię polską i służące jej jako całości: syntezy poszczególnych kierunków i całokształtu badań, podręczniki metod i słowniki, opracowania historii i inne. Podkreślam, że myślę tutaj o etnologii narodowej jako pewnej całości korzystającej z osiągnięć i funkcjonalnej nie tylko wobec własnego środowiska narodowego, ale również wobec całości szerszej jaką jest nauka światowa. Dlatego też konieczny będzie stały wysiłek przedstawiania związków etnologii polskiej ze światową etnologią i antropologią, i jej w nich miejsca.

Szczególną rolę w kształtowaniu i funkcjonowaniu etnologii narodowej pełnią studia nad jej historią. Pozwalają one nie tylko na śledzenie zmian w problematyce badań i rozwoju pojęć oraz koncepcji teoretycznych, a także związków z warunkami w kraju i z nauką światową, ale ponadto wskazują tradycję, do której można się odwołać, i w ten sposób wyznaczają współczesny zakres przedmiotowy dyscypliny. Cenne są prace dotyczące historii etnologii polskiej, które już powstały (m. in. Kutrzebiana, 1948; *Historia...*, 1973; Burszta, Kopeczyńska-Jaworska, 1982; Damrosz, 1988). Potrzebne są jednak nowe opracowania, które odpowiedzą na pytania najbardziej nas obecnie interesujące. Jakie były relacje w historii etnologii polskiej między tendencjami do uniwersalizacji dyscypliny a dążeniami do jej zamykania się i koncentracji na kulturze ludowej kraju? Dlaczego etnologia polska nie skorzystała w szerszym zakresie z możliwości otwarcia na świat, jakie pojawiły się po roku 1956? Jakie były przyczyny ograniczonego zainteresowania teoriami antropologicznymi w okresie powojennym – czy tylko polityczne lub ideologiczne, narzucone z zewnątrz, czy także wytworzone wewnątrz środowiska? Co spowodowało silniejsze chyba w etnologii polskiej, w porównaniu z innymi naukami humanistycznymi, manifestowanie różnic międzypokoleniowych? Jakie są dotychczasowe reakcje etnologii polskiej na szersze obecnie kontakty z antropologią światową, w tym również z antropologią postmodernistyczną? Mam nadzieję, że zapoczątkują one szerszą dyskusję nad przeszłością i terażniej-

szością etnologii, tak potrzebną dla dalszego rozwoju refleksji nad naszym kierunkiem badań.

W studiach z zakresu historii etnologii możemy przyjąć różne założenia. W Europie Środkowej, w tym i w Polsce, upowszechnił się obraz historii narodowych etnologii, który nakazuje widzieć stopniowe przechodzenie w przeszłości od opisowego ludoznawstwa czy etnografii do zajmowania się globalnym wymiarem kultury, właściwym antropologii społeczno-kulturowej. Bardziej wartościowa jest jednak perspektywa inna, pozwalająca dostrzec od dawna już mające miejsce współwystępowanie tych dwóch kierunków zainteresowań. Patrząc z tej perspektywy, do dziejów i tradycji etnologii polskiej zaliczymy już nie tylko opisy ludu, takie choćby jakie pozostawił z początku XIX wieku S. Staszic i programy badań nad kulturą ludową, ze znanym programem H. Kollątaja z roku 1802, który jest często traktowany jako początek etnologii polskiej (Kutrzebianka, 1948, s. 7; Posern-Zieliński, 1973, s. 31). Włączmy do nich ponadto rozważania obydwu wymienionych powyżej przedstawicieli późnego polskiego Oświecenia nad rozwojem kultury i powołaniem ludzkości, w ramach uprawianej przez nich „historii filozoficznej” (Szacki, 1981, cz. 1, s. 147). Szczególnej uwagi godne jest niedocenione dotąd przez etnologów dzieło S. Staszica *Ród ludzki* (1819-1820; 1959). Przedstawiony został w nim nie tylko ogólny obraz rozwoju kultury, ale również, przy pomocy materiałów m. in. z opisów ludów pozaeuropejskich i metody porównawczej, nie różniącej się w zasadzie od stosowanej przez ewolucjonistów, geneza i charakterystyki poszczególnych elementów i dziedzin kultury. Podstawą rozwoju kultury są, zdaniem S. Staszica, coraz szersze możliwości poznawcze ludzi. Występują one jednak w ścisłym zespoleniu z ich działalnością gospodarczą i stosunkami społecznymi, wśród których wielkie znaczenie mają formy gospodarowania i formy własności. Wyrazem rozwoju kultury są poszerzające się „związki człowieka z rzeczami, zwierzęty i ludźmi” (1959, t. 1, s. 230). S. Staszic stosuje nowoczesne terminy: „fetyszyzm”, „politeizm”; przejęty tragedią Polski odróżnia cechy kulturowe i związki społeczne tworzące naród: „naród Polaków... całkiem z jednego języka i z jednego rodu już w jedno społeczeństwo połączony” (1959, t.3, s. 257). Zadziwia ponadto, wprowadzając do rozważań nad rozwojem ludzkości, rozbudowaną koncepcję potrzeb stanowiących o sposobie istnienia człowieka i zmianie tego sposobu: „Rósł człowieka rodzaj, rosły człowieka potrzeby. Te były zawsze wodzem jego... Śledźmy człowieka potrzeby a pójdziemy drogą, którą postępował człowieka rodzaj” (1959, t. 1, s. 77). Zadaniem historyka etnologii jest jednak nie tylko odnajdowanie czasu i sytuacji, w których obok deskrypcji pojawia się koncepcja teoretyczna a obok zainteresowań kulturą ludową myślenie o kulturze w wymiarze globalnym. Winien on również podejmować próby ustalenia charakteru i wzajemnych relacji tych dwóch sposobów postrzegania świata. Przyjęcie dzisiaj szerszego niż dawniej zakresu badań etnologicznych i antropologicznych pozwala nam

powracać do przeszłości i poszukiwać w niej bardziej rozległych fundamentów współczesnej etnologii.

Tylko w szerokim ujęciu historycznym można rozpatrywać przyczyny pojawienia się i konsekwencje dwóch cech, które traktuję jako charakterystyczne dla etnologii polskiej. Pierwszą z nich jest koncentracja zainteresowań na kulturze ludowej. Drugą – połączenie, w ramach etnologii, studiów nad kulturą ludową, przede wszystkim na terenie własnego kraju, z badaniami kultur ludów pozaeuropejskich, tzw. plemiennych lub prymitywnych.

W studiach nad kulturą ludową uwagę skupiano na terenie tzw. „narodowym” – związanym z dawnym państwem polskim, obecnym w umysłach Polaków, jeszcze na początku XX wieku i pokrywającym się z granicami Rzeczypospolitej sprzed zaborów, potem ograniczanym do obszaru Polski z lat 1918-1939 i Polski w granicach po roku 1945. Przedmiotem fascynacji były przede wszystkim ziemie wschodnie, tzw. kresy, a obok tego regiony zachowujące odrębne cechy kulturowe, takie jak Góralczyzna, Krakowskie, Huculszczyzna, Kurpie, w mniejszym nieco zakresie Łowickie, Kaszuby, Śląsk. Wybiórność w badaniach osłabiona została jedynie przez przyjęty przez O. Kolberga zamiar zgromadzenia materiałów etnograficznych z całości ziem uznanych za „narodowe” lub traktowanych jako historycznie związane z dawną Rzeczpospolitą. Etnicznie polski charakter grup regionalnych nie był w przeszłości na ogół ani zachętą, ani też nie odstręczał od podejmowania badań. Decydował stopień zachowania tradycyjnej kultury ludowej oraz jej oryginalność. Pewne różnice w tym zakresie wystąpiły w Galicji i na ziemiach zaboru pruskiego, na których w kulturze ludowej poszukiwano nie tyle archaizmów i egzotyki ile potwierdzenia odrębności od kultury niemieckiej i znaków polskości (Jasiewicz, 1955, s. 13). Słowiańszczyzna tylko z rzadka dostarczała ram dla programów badań etnologicznych. Zainteresowanie ludami słowiańskimi odnajdujemy oczywiście już u Z. Dołęgi-Chodakowskiego (1818), w niektórych prezentacjach zadań stawianych sobie przez O. Kolberga (1965, s. 246) a później w pracach A. Fischera (1932-1934), i przede wszystkim w monumentalnym dziele K. Moszyńskiego *Kultura ludowa Słowian* (1932-1934). Były to jednak, z wyjątkiem pracy K. Moszyńskiego, zainteresowania skoncentrowane na „bliźszych” ludach słowiańskich, pozostawiające na uboczu rosyjską kulturę ludową.

Kultura ludowa budziła zainteresowanie głównie – albo w związku z zakładanym jej archaizmem – jako pozostałość z przeszłości, albo też ze względu na jej odrębność od kultury środowisk nieludowych. Ujmowano ją dwojako: raz jako właściwość nieelitarnych grup społecznych, głównie chłopstwa – jako subkulturę a nawet kulturę tych grup, a z drugiej strony jako nośnik wartości, które w danym czasie ceniono: rodzimości, tradycyjności, oryginalności, prostoty, spontaniczności. Dostrzegano związek między zajmowaniem się kulturą ludową a ważnymi problemami społeczno-kulturowymi i politycznymi: uzyski-

waniem podmiotowości przez środowiska chłopskie, włączaniem się tych środowisk do wspólnoty narodowej, rozwojem samorządu lokalnego, zapobieganiem alienacji i stresom w procesach modernizacyjnych. Aksjologizujące i instrumentalne traktowanie kultury ludowej prowadziło do jej mitologizacji, która z kolei wywoływała reakcję w postaci demitologizacji. Ma ona w etnologii polskiej prawie 150-letnią tradycję. Myślę tutaj o R. Berwińskim (1854), który odmówił kulturze ludowej walorów niezmienności i niezależności od kultury warstw elitarnych i wzmocnił w etnologii nurt krytyczny.

Jak postąpić z bogatym dorobkiem studiów nad kulturą ludową? Współczesny etnolog powinien przede wszystkim zdać sobie sprawę z wielowymiarowości zjawiska i wieloznaczności terminu „kultura ludowa”. Oznacza on zarówno system kulturowy dawnej wsi, który należy już do przeszłości, jak i tradycję przekazaną z przeszłości i kontynuowaną przez współczesne grupy rodzinne, lokalne, regionalne i grupę narodową. Ponadto tym terminem określa się tradycję, której przekaz został przerwany a do której się powraca, bo traktuje się ją jako wartość, albo wreszcie jako element polityki kulturalnej i społecznej, a więc jako narzędzie mające pomóc w rozwiązywaniu niektórych spraw naszego współczesnego życia. Prace etnologów nie powinny upraszczać obrazu tego wielowymiarowego zjawiska.

Cenny dorobek ze studiów nad kulturą ludową może zostać wykorzystany, a badania mogą być prowadzone w następujących, moim zdaniem, głównych kierunkach:

1. Studiów historycznych nad kulturą ludową jako systemem kulturowym dawnych społeczności, przede wszystkim wiejskich;
2. Studiów nad kulturą ludową jako tradycją, nad mechanizmem przekazu oraz miejscem i znaczeniem elementów, i wartości tej kultury we współczesnym społeczeństwie nowoczesnym;
3. Studiów wykorzystujących materiały i inspiracje związane z badaniami kultury ludowej do innych ujęć kultury, np. przedstawiających kulturę ludową jako aspekt kultury traktowanej całościowo, zawsze w niej obecny, oraz do rozważań nad teorią kultury, przede wszystkim wówczas, kiedy kulturę ludową postrzegamy jako konstrukcję modelową.

Na europejskiej mapie sposobów uprawiania etnologii, etnologia polska znalazła się między terenem Niemiec, gdzie oddzielono badanie kultury własnego ludu i kultury ludów pozaeuropejskich oraz Rosji, w której te dwa kierunki zainteresowań połączono w ramach jednej dyscypliny. Etnologia polska skłania się ku drugiemu z przedstawionych tu rozwiązań, dlatego też traktuję je jako jedną z jej cech.

Nie ma, jak dotąd, rozważań nad genezą tej koniunkcji, jej charakterem i następstwami dla całościowego obrazu etnologii polskiej. Przyczyn tego połączenia doszukuję się w silnych w Polsce wpływach ewolucjonizmu, poważnych różnicach społecznych i kulturowych oddzielających „własny” lud

od jego obserwatorów i badaczy, najpierw głównie szlachty a później inteligencji, wreszcie w braku ideologii przeciwdziałającej łączeniu tych dwóch przedmiotów zainteresowań w ramach jednej dyscypliny naukowej. Inną przyczyną były warunki życia i możliwości prowadzenia badań. Raz skłaniały one badaczy, w kraju o niezbyt dużej ich liczbie, do zajmowania się ludem wiejskim, a kiedy indziej, często wbrew ich woli – np. wówczas, kiedy stawali się zesłańcami lub emigrantami – do zainteresowania się ludami pozaeuropejskimi, przede wszystkim azjatyckimi.

Następstwem połączenia zainteresowań kulturą ludową terenów europejskich i kulturą ludów pozaeuropejskich, które znalazło swój wyraz również w nauczaniu etnologii, było przyjęcie w badaniach pewnego dystansu wobec ludności wiejskiej własnego kraju, traktowanej na ogół bez egzaltacji. W związku z tym w ramach etnologii polskiej „lud” nie posłużył do wykreowania i wzmocnienia idei nacjonalistycznych, co stało się udziałem niemieckiej *Folkskunde*. Innym następstwem było otwarcie na antropologiczne koncepcje kultury, tworzone przecież przede wszystkim na podstawie badań i materiałów pozaeuropejskich.

Obserwacja przeszłości i terażniejszości etnologii polskiej prowadzi do wniosku o jej wyjątkowej zmienności i różnorodności. Zmieniał się i różnicował przedmiot zainteresowań, który uznawano w określonym czasie za najważniejszy: kultura ludu wiejskiego terenów europejskich, niekiedy ograniczana do zwerbalizowanych przejawów kultury, kultury ludów pozaeuropejskich, kultura ludowa obejmująca również grupy niechłopskie, przede wszystkim robotników, kultury środowiskowe, wreszcie kultura w wymiarze globalnym. Pewien dramatyzm towarzyszył wymianie orientacji teoretycznych, związanych z ideologiami i kierunkami w nauce. Zmienne były w Polsce, podobnie jak gdzie indziej, warunki etnologii narodowej i jej relacje z najbliższym otoczeniem: całością nauki w kraju, panującymi ideologiami, stanem społeczno-gospodarczym i sytuacją polityczną. Etnologia polska, tak samo zresztą jak etnologie narodowe w innych krajach, pozostawała ponadto pod napięciem związanym ze zmieniającymi się jej kontaktami z nauką światową. Odczuwamy obecnie silnie to napięcie w związku z szerszymi znowu możliwościami korzystania z dorobku i uczestniczenia w rozwoju etnologii i antropologii światowej. Zmienna była wreszcie nazwa dyscypliny: ludoznawstwo, etnografia, etnologia, antropologia społeczno-kulturowa, antropologia. Zmarła już profesor Anna Kutrzeba-Pojnarowa, zasłużona także w badaniach nad historią polskiej etnologii, zapytana przeze mnie czy nie denerwuje jej różnorodność i zmienność terminów, którymi określamy nasz kierunek studiów, odpowiedziała: „Nie peszy mnie wielość terminów... . Jest ona, etnologia, zawsze jakby *in statu nascendi* w poszukiwaniu własnej tożsamości i autonomiczności” (1995, s. 397).

Nauki etnologiczne w Polsce obejmują obecnie, obok etnologii, także inne gałęzie studiów, takie jak: folklorystyka, etnomuzykologia, etnoreligioznaw-

stwo i szereg innych na pograniczu z innymi naukami. Niektórzy badacze przyjmują nazwę antropologów społecznych czy kulturowych. Najbardziej ustabilizowana w formalnej strukturze nauki jest etnologia. Po niedawnych dyskusjach utrzymano odrębność studiów etnologicznych na uniwersytetach i doprowadzono do wpisania etnologii na obowiązującą w naszym państwie listę dyscyplin naukowych, z których nadawać można stopnie naukowe. Ponadto etnologia ma dobre oparcie w wielu placówkach uniwersyteckich i w innych instytucjach naukowych i muzealnych, dysponuje licznymi czasopismami, a Polskie Towarzystwo Ludoznawcze i jego stuletnia historia jest potwierdzeniem trwałości dyscypliny. Różnorodne kierunki badań stara się integrować korporacja uczonych – działający od dwudziestu lat Komitet Nauk Etnologicznych PAN.

Co umożliwiła poszukiwanie tożsamości i autonomiczności nauk etnologicznych w Polsce? Co wydaje się wspólne w morzu różnorodności i rzece zmian? Tym czymś wspólnym i stałym jest alternatywny wobec innych dyscyplin sposób postrzegania i interpretowania rzeczywistości społeczno-kulturowej: wybór przedmiotu studiów pozwalający docierać do powszechników kulturowych, swoisty historyzm, który umożliwił przekroczenie granicy czasu konkretnego oraz kulturalizm, wnoszący do badań życia społecznego wartości kultury, szczególnie uniwersalizm dopuszczający porównywanie zjawisk z różnych terenów, wreszcie dążenie do generalizacji – tworzenia i posługiwania się teoriami kultury, wieloma zresztą, przy jednoczesnym nakazie empiryzmu. Wymienione powyżej cechy nie mają mocy wyróżników działających samodzielnie. Uznanie tych cech za czynnik tworzący gałąź nauki czy zespół specjalności – nauki etnologiczne, jest w istocie sprawą wyboru. Określamy przecież swoją przynależność, opowiadamy się za jakąś tradycją, którą stale zresztą poszerzamy, a podejmując badania wyznaczamy granice dyscypliny i nadajemy jej określony status teoretyczny. Możliwość wyboru wskazanego tutaj sposobu pracy obejmuje również badaczy z innych środowisk i z inną tradycją: filozofów, socjologów, filologów, historyków. Niektórzy z nich razem z etnologami tworzą współczesne nauki etnologiczne. Termin „nauki etnologiczne” najlepiej obecnie oddaje sens różnorodności i wspólnoty w obrębie studiów folklorystycznych, etnologicznych i antropologicznych w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Berwiński R.
1854 *Studia o literaturze ludowej ze stanowiska historycznej i naukowej krytyki*. Poznań.
Burszta J., Kopczyńska-Jaworska B.
1982 *Polska etnografia (etnologia) po II wojnie*. „Lud” t. 66.

- Damrosz J.
1988 *Rozwój pojęć podstawowych w polskiej nauce o kulturze ludowej do 1939 roku.* Ossolineum, Wrocław.
- Dołęga-Chodakowski Z.
1818 *O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem.* „Ćwiczenia Naukowe” t. 2, nr 5.
- Fischer A.
1932-1934 *Etnografia słowiańska*, t. 1 *Polabianie*; t. 2 *Lużyczanie*; t. 3 *Polacy*. Książnica – Atlas, Łwów – Warszawa
- Historia...
1973 *Historia etnografii polskiej*, pod red. M. Terleckiej, Ossolineum, Wrocław.
- International...
1991 *International dictionary of anthropologists*, pod red. Ch. Wintersa, Garland, New York.
- Jasiewicz Z.
1995 *Część i całość. Poznański ośrodek etnologiczny w etnologii polskiej*, w: *Etnologia polska między ludoznawstwem a antropologią*, pod red. A. Posern-Zielińskiego. Prace Komitetu Nauk Etnologicznych PAN nr 6, Poznań.
- Jasiewicz Z., Slattery D.
1995 *Ethnography and Anthropology: The Case of Polish Ethnology*, w: *Fieldwork and Footnotes. Studies in the History of European Anthropology*, pod red. H. F. Vermeulena i A. A. Roldána. Routledge, London – New York.
- Jaworski E., Kosowska E.
1994 *Antropologia i hermeneutyka. O tekstach Józefa Ligęzy*. Śląsk, Katowice.
- Kolberg O.
1965 *Dziela wszystkie. Korespondencja*, t.64, cz. I, Poznań – Warszawa.
- Kuczyński A.
1994 *Polskie opisanie świata. Studia z dziejów poznania kultur ludowych i plemiennych*, t. I *Azja i Afryka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Kutrzeba-Pojnarowa A.
1995 *„Etnologia jest zawsze jakby in statu nascendi”. Odpowiedzi na pytania Zbigniewa Jasiewicza*, „Lud” t. 78.
- Kutrzebianka A.
1948 *Rozwój etnografii i etnologii w Polsce*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków.
- Moszyński K.
1929-1939 *Kultura ludowa Słowian*, t. 1 - 3, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków.
- Posern-Zieliński A.
1973 *Kształtowanie się etnografii polskiej jako samodzielnej dyscypliny naukowej*, w: *Historia etnografii polskiej*, pod red. M. Terleckiej, Ossolineum, Wrocław.
- Sokolewicz Z.
1973 *Miejsce etnografii polskiej w nauce obcej*, w: *Historia etnografii polskiej*, pod red. M. Terleckiej, Ossolineum, Wrocław.
- Staszic S.
1819-1820 *Ród ludzki. Poema dydaktyczne*, w: *Dziela*, t. 7 - 9, Warszawa.
1959 *Ród ludzki. Wersja brulionowa po raz pierwszy ogłoszona drukiem według zachowanego rękopisu*, t. 1 - 3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Szacki J.
1981 *Historia myśli socjologicznej*, cz. I, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Zbigniew Jasiewicz

SOME REMARKS ON THE PAST AND PRESENT OF POLISH ETHNOLOGY
ON THE OCCASION OF THE CENTENNIAL OF POLISH ETHNOLOGICAL SOCIETY

(Summary)

The text is an extended version of a paper delivered during a conference on "The Past and Present of Polish Ethnology. [A Session] on the Occasion of the Centennial of Polish Ethnological Society" in Wrocław on September 10, 1995. The author focuses on the past and present of Polish Ethnology as one of the "national" ethnologies in Europe, analyzing its specific features determined by the history of Poland, considering the rationale of the studies on the past of the discipline, and discussing its present state. The article is related to the changing status of science in Poland, consisting in broader contacts with science in the world and a wider range of academic autonomy.